

Ks. Łukasz G a w e ł. *La risurrezione di Gesù Cristo nella sua importanza per l'antropologia cristiana*. Siena: Edizioni Cantagalli 2009 ss. 287.

Problem znaczenia zmartwychwstania Chrystusa dla człowieka należy do podstawowych zagadnień teologicznych. Jest stale obecny w dociekaniach teologów. Trudno się temu dziwić. Zmartwychwstanie Chrystusa otwiera przecież możliwość formułowania odpowiedzi na zasadnicze pytania dotyczące egzystencji człowieka, i to zarówno w jej wymiarze doczesnym, jak też pozaziemskim. Pytania te towarzyszą człowiekowi stale i stawiane są ciągle od nowa ze względu na zmieniający się nieustannie kontekst kulturowy, z którym człowiek jest konfrontowany. Powtarzające się powroty do pytań o sens życia i śmierci, o przyczynę cierpienia i o drogę do uzyskania szczęścia domagają się od teologów świeżej, zrozumiałej, przekonującej, a nawet – nie trzeba się chyba bać tego słowa – atrakcyjnej refleksji, wskazującej na ukrzyżowanego i zmartwychwstałego Chrystusa jako ostateczną odpowiedź na wszystkie pytania o człowieka. W pełni uzasadnione jest więc podjęcie przez ks. Ł. Gawła po raz kolejny tematu znaczenia zmartwychwstania Chrystusa dla człowieka. Może zwłaszcza współcześnie, kiedy pojawiają się opinie o rosnącym – także u ludzi młodych – pesymistycznym nastawieniu do życia, o utracie sensu życia wobec braku jasnych perspektyw na rozwój zawodowy i społeczny, jest to problem wymagający upowszechniania w nowym, czytelnym – zwłaszcza dla młodego człowieka – kształcie.

Ks. Ł. Gawel świadom jest stojących przed nim wyzwań. Chce im sprostać, przedstawiając „piękno i wiarygodność chrześcijańskiego przesłania”, które przekonuje, „że jedynie w Synu Bożym – wcielonym, ukrzyżowanym i zmartwychwstałym – tajemnica człowieka znajduje prawdziwe światło: zarówno w odniesieniu do życia obecnego, jak i przyszłego” (s. 14). Zapewnia, że swe wywody formułuje wprawdzie językiem precyzyjnym teologicznie, ale jednocześnie zrozumiałym dla czytelnika nieoswojonego z teologią uniwersytecką (s. 16). Lektura książki pozwala stwierdzić, że rzeczywiście w wielu jej fragmentach autorowi udało się opowiedzieć złożone kwestie teologiczne językiem komunikatywnym. Są jednak też passusy, które mogą okazać się trudne do przebrnięcia dla czytelnika nieznającego kontekstu sporów teologicznych, czy teologiczno-filozoficznych, dotyczących choćby kwestii rozumienia życia po śmierci, duszy ludzkiej czy tzw. stanu pośredniego. W sumie jednak można się zgodzić z wyrażoną we Wprowadzeniu do książki opinią abpa Utrechtu W. J. Eijka, że „Język rozprawy jest prosty [...], a precyzja myśli wyraża się w jasności wykładu” (s. 10).

Rozdział pierwszy stanowi podstawę do badań prowadzonych w dalszej części książki. Ks. Gawel zastanawia się w nim nad rozumieniem zmartwychwstania Jezusa Chrystusa, skupiając się przede wszystkim na uzasadnieniu realności tego wydarzenia. Pokazuje złożoność i tajemniczość wydarzenia Chrystusowego przejścia ze śmierci do życia. Widzi w nim fakt jednocześnie historyczny i transcendentny. Tak

sformułowane stanowisko opiera na 647 numerze *Katechizmu Kościoła Katolickiego*, w którym mowa jest o zmartwychwstaniu jako „wydarzeniu historycznym”, które jednak „przekracza historię”. Wychodząc od tych katechizmowych stwierdzeń, koncentruje się na wyjaśnieniu sensu słowa „historyczny”, które w odniesieniu do zmartwychwstania Chrystusa rozumiane jest specyficznie. Zauważa słusznie, że zmartwychwstania nie można uznać za wydarzenie historyczne w takim znaczeniu, w jakim nauki historyczne określają jakieś wydarzenie jako takie. Musiałoby ono być wtedy możliwe do zweryfikowania jako fakt uchwytny i rozpoznawalny za pomocą metod właściwych naukom historycznym. Zmartwychwstanie wymyka się takiemu instrumentarium badawczemu i jest możliwe do rozpoznania jedynie pośrednio, poprzez wydarzenia, które zaistniały jako jego konsekwencja. Jest więc wydarzeniem historycznym jedynie w sposób pośredni. Ks. Gawęł wiele miejsca poświęca rozważaniom nad uzasadnieniem opisywania wydarzenia zmartwychwstania Chrystusa słowem „historyczne”. Wyjaśnienie tego sposobu mówienia o zmartwychwstaniu jest oczywiście ważne. Wydaje się jednak, że bardziej istotny jest spór o realność tego faktu, zapowiedziany zresztą w tytule rozdziału i dyskutowany szeroko zwłaszcza w jego trzecim punkcie. Można sądzić, że autor już na początku rozdziału położyłby akcent na realności zmartwychwstania, gdyby rozpoczął swoje dociekania nie od cytatu z 647 numeru *Katechizmu*, ale od numeru 639. Tam *Katechizm* uczy, że „Misterium Zmartwychwstania Chrystusa jest wydarzeniem rzeczywistym, które posiadało potwierdzone historycznie znaki”. Kierując się tym katechizмовym stwierdzeniem, ks. Gawęł wydobyłby z pewnością na plan pierwszy nie problem historyczności, ale realności zmartwychwstania Chrystusa, przenosząc zagadnienie historyczności do refleksji nad pustym grobem i chrystofaniami jako historycznymi znakami przejścia Chrystusa ze śmierci do życia, by dopiero z ich perspektywy rozpatrywać relację zmartwychwstania Chrystusa do historii. Przykładając tak wielką wagę do dyskusji nad historycznością zmartwychwstania Chrystusa, autor przychylił się do stanowiska tych teologów, którzy dostrzegli potrzebę głębszej refleksji nad wypowiedziami *Katechizmu* o historyczności zmartwychwstania i wysunięcia jej na plan pierwszy.

Oprócz rzetelnej analizy historyczności i realności zmartwychwstania Chrystusa ks. Gawęł przeprowadził badania nad znakami pozwalającymi uznać, że zabity na krzyżu Jezus rzeczywiście przeszedł ze śmierci do życia. Przedstawił zasadnicze kierunki teologicznej dyskusji nad wydarzeniami pustego grobu, chrystofanii oraz przemiany w postawie uczniów, jaka dokonała się po śmierci Mistrza. Przebadanie w pierwszym rozdziale książki problemu zmartwychwstania Chrystusa stanowiło właściwy punkt wyjścia do podjęcia dalszych rozważań, których przedmiotem była refleksja nad znaczeniem zmartwychwstania Chrystusa dla człowieka.

W pierwszym etapie tych dociekań ks. Gawęł zastanawia się nad zmartwychwstaniem Chrystusa jako wydarzeniem, w którym dokonało się zbawienie człowieka. Podejmując to zagadnienie autor włącza się do grona tych teologów, którzy uważają, że ciągle za mało mówi się o soterycznym wymiarze zmartwychwstania Chrystusa. Rzeczywiście, przez całe lata w teologii, zwłaszcza zachodniej, skupiano się głównie na zbawczym znaczeniu krzyża Chrystusa. Zmartwychwstanie rozpatrywane było w tradycyjnej apologetyce i teologii fundamentalnej jako argument potwierdzający mesjański charakter posłannictwa Jezusa i dowód na Jego bóstwo. Soteriologiczne

badania ks. Gawła w odniesieniu do zmartwychwstania Chrystusa dotyczą dwu ważnych zagadnień. Mówiąc o odkupieniu, które dokonało się przez zmartwychwstanie, ks. Gawł nie ogranicza go tylko do zbawienia człowieka, ale rozważa je w odniesieniu do całej stworzonej przez Boga rzeczywistości. Chrystus został „wskrzyszony z martwych dla naszego usprawiedliwienia” (Rz 4, 25), przez swe zmartwychwstanie przenika zbawczo cały kosmos, ponieważ „wstąpił ponad wszystkie niebiosa, aby wszystko napełnić” (Ef 4, 10). Nadał też sens historii, wskazując jej ostateczny cel, którym nie jest śmierć, ale spełnienie życia w Bogu. Tak szerokie ujęcie zbawczego znaczenia zmartwychwstania Chrystusa zostało przygotowane przez podjęcie innego ważnego zagadnienia, mianowicie trynitarnego wymiaru zmartwychwstania. Wydarzenie zmartwychwstania jedynie wtedy może być pojmowane jako dokonane „dla człowieka” i „dla świata”, kiedy ujmowane jest w aspekcie trynitarnym (s. 80). Bóg Ojciec objawia się w nim szczególnie wyraźnie jako Stwórca i Dawca życia, który nie zgadza się na zatrącenie całej rzeczywistości, ale angażuje się w jej ożywienie i odnowienie. Boży Duch jest tym, kto ożywia i doprowadza Chrystusa do uwielbienia u Ojca (s. 84 n.). Zwrócenie uwagi na zbawcze znaczenie zmartwychwstania Chrystusa dla całego stworzenia, a także perspektywa trynitarna w refleksji ks. Gawła nad paschą Chrystusa to znaczące walory jego książki.

Ważne teologiczne treści znaleźć też można w III rozdziale opracowania ks. Gawła, traktującym o eklezjalnym wymiarze zmartwychwstania Chrystusa. Autor zmierza w nim do konkretyzacji opisu zbawczego oddziaływania zmartwychwstałego Pana na człowieka. Pokazuje, że Chrystus ustanawia Kościół, by gromadzić w nim ludzi w celu skuteczniejszego udzielania im zbawczej łaski. Za „moment historycznych narodzin Kościoła” uznaje ks. Gawł zmartwychwstanie i uwielbienie Jezusa Chrystusa (s. 140 n.). Twierdzi, że opinię tę można potwierdzić świadectwami nowotestamentowymi. Nie powołuje się jednak na żaden konkretny tekst. Trudno się dziwić, ponieważ niełatwo byłoby taki znaleźć. Teologia współczesna dostrzega w działalności Chrystusa wiele Jego wypowiedzi i aktów, które traktować można jako eklezjotwórcze, stąd mówi dużo chętniej o procesie powstawania Kościoła, a nie o konkretnym historycznym momencie jego narodzin. Uważa się, że wydarzenia paschalne odegrały w tym procesie szczególną rolę i jeśli ks. Gawł chciał to powiedzieć, podkreślając znaczenie zmartwychwstania i uwielbienia Chrystusa dla początków Kościoła, to trzeba się z takim poglądem zgodzić. Harmonizuje z nim rozbudowana w książce refleksja nad zbawczym znaczeniem Eucharystii, w której uobecnia się tajemnica Chrystusowej paschy, by chrześcijanin uczestniczący w tym sakramencie mógł włączyć się w Chrystusowe przejście ze śmierci do życia. W rozważaniach nad Eucharystią ks. Gawł bardzo trafnie i przekonująco pokazał znaczenie zmartwychwstania dla życia Kościoła i konkretnego człowieka, trwającego aktywnie w kościelnej wspólnoty. Więż ze zmartwychwstałym Chrystusem, obecnym w Eucharystii, pomaga chrześcijaninowi kształtować siebie i otaczającą go rzeczywistość zgodnie ze zbawczym planem Boga wobec człowieka i świata. Zagadnienie to rozwija ks. Gawł w ostatnim punkcie trzeciego rozdziału. Rozważania tam zawarte mogą być dobrym uzupełnieniem wielu prac z zakresu antropologii teologicznej, które czasem zbyt mało uwagi poświęcają znaczeniu zmartwychwstania Chrystusa dla przemiany człowieka i kształtowania go na wzór Chrystusa.

W ostatnim rozdziale swojej książki ks. Gawęł zajmuje się życiem człowieka po śmierci w perspektywie zmartwychwstania Chrystusa. Wpisuje się tym samym w tradycję teologiczną sięgającą św. Pawła. W 1 Liście do Koryntian (15) Paweł uzasadnia zmartwychwstanie wierzących w Chrystusa Jego zmartwychwstaniem, ponadto spotkania ze Zmartwychwstałym traktuje jako podstawę do zastanawiania się nad sposobem życia po śmierci tych, którzy zostaną wskrzeszeni dzięki zmartwychwstaniu Chrystusa. Taki sposób myślenia o losie tych, co powstali z martwych, towarzyszy chrześcijańskiej teologii od początku. Ks. Gawęł włącza się w ten nurt teologicznych dociekań, skupiając się na węzłowych punktach współczesnej dyskusji o życiu po śmierci. Zajmuje się więc m.in. kwestią „stanu pośredniego” i łączącym się z nią sporem o zmartwychwstanie w momencie śmierci. Staje zdecydowanie po stronie przeciwników tej teorii, przedstawiając szeroko uzasadnienie ich stanowiska. Rzetelność naukowa nakazywałaby zaprezentowanie równie pełnej argumentacji zwolenników zmartwychwstania w śmierci. Ks. Gawęł ograniczył się jedynie do dość ogólnej charakterystyki teorii i wrywkowego jej uzasadnienia. Budzić to musi niedosyt czytelnika. Dowartościować jednocześnie trzeba wyjaśnienie losów człowieka po śmierci przez odwołanie się do wydarzenia Chrystusowego zmartwychwstania. Ten fragment rozważań stanowi ważny punkt w badaniach autora nad kwestią „stanu pośredniego”. Godny zauważenia jest też spór ze zwolennikami reinkarnacji, których liczba w ostatnim czasie wzrasta, także wśród chrześcijan. Autor przytacza znane z chrześcijańskiej teologii argumenty przeciw tej teorii, skupiając się jednak – zgodnie z przyjętym założeniem badawczym – na Chrystusie i Jego zmartwychwstaniu jako wydarzeniach, które wyjaśniają dostatecznie losy życia człowieka po śmierci bez uciekania się do łańcucha wcieleń, które mają prowadzić do zbawczego wyzwolenia. Książkę zamykają rozważania nad wypełnieniem egzystencji człowieka, ludzkich dziejów oraz całego kosmosu.

Książka ks. Ł. Gawęły jest cennym wkładem w teologiczne badania nad znaczeniem zmartwychwstania Chrystusa dla człowieka oraz świata, w którym człowiek żyje. Po jej lekturze trzeba raz jeszcze powrócić do wyrażonej we Wprowadzeniu opinii abpa W. J. Eijka i powiedzieć za nim, że praca jest dziełem „oryginalnym i bardzo użytecznym nie tylko dla badań teologicznych, ale także dla każdego, kto zajmuje się katechezą i przepowiadaniem” (s. 10). Należy więc życzyć polskiemu czytelnikowi, by otrzymał ją jak najszybciej w ojczystym przekładzie.

Ks. Tadeusz Dola

Wydział Teologiczny Uniwersytetu Opolskiego